

OCENY I OMÓWIENIA

DOI : 10.14746/rie.2017.11.31

E. Małuszyńska, G. Mazur, I. Musiałkowska (red.), *Polska – 10 lat członkostwa w Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań 2015, ss. 483.

W 2004 roku miało miejsce największe rozszerzenie Unii Europejskiej, w wyniku którego w poczet państw członkowskich przyjęto, aż 10 nowych państw, w tym Polskę.

Okres czasu, jaki upłynął od tego wydarzenia, pozwala na dokonanie wstępnego podsumowania pierwszych lat członkostwa Polski w Unii Europejskiej.

Wieloaspektową analizę skutków integracji, a także wyzwań stawianych przed Unią Europejską oraz państwami członkowskimi, odnajdziemy w publikacji pod red. Ewy Małuszyńskiej, Grzegorza Mazura i Idy Musiałkowskiej, pt. *Polska – 10 lat członkostwa w Unii Europejskiej*.

Ukazanie tak szerokiego spektrum problemów powstałych w związku z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej, jest możliwe dzięki przemyślanej strukturze publikacji oraz konsekwentnej prezentacji tematyki.

W przedmiotowej monografii wyróżnić można dwie części tematyczne. Pierwsza z nich, obszerniejsza (złożona z 20 artykułów), uwzględnia aspekty ekonomiczne i społeczne. Druga, na którą składa się 12 artykułów, poświęcona jest problemom prawnym i instytucjonalnym. Całość poprzedzona jest krótkim wprowadzeniem, w którym prezentowane są główne założenia pracy.

Warto wspomnieć, iż omawiana publikacja stanowi zbiór artykułów opracowanych w ramach międzynarodowej konferencji naukowej pt. „Unia Europejska 10 lat po największym rozszerzeniu”, która odbyła się w dniach 24–25 kwietnia 2014 roku na Uniwersytecie Ekonomicznym w Poznaniu. Konferencja ta została zorganizowana przez Centrum Doskonałości Jana Monneta działające przy Katedrze Europeistyki tegoż Uniwersytetu oraz Instytut Zachodni w Poznaniu.

Jak już nadmieniano, na pierwszą część monografii składają się artykuły poświęcone zagadnieniom ekonomicznym i społecznym. Pierwszy z nich autorstwa Zuzanny Urbanowicz, stanowi interesującą analizę procesu stabilizacji makroekonomicznej w nowych państwach członkowskich z perspektywy dekady ich członkostwa w strukturach Unii Europejskiej.

Następne cztery artykuły odnoszą się do wciąż powracającej problematyki, mianowicie kwestii przyjęcia przez Polskę wspólnej waluty. Artykuł Kamilli Marchewki-Bartkowiak przybliży zagadnienia związane z integracją budżetową strefy euro z uwzględnieniem korzyści i kosztów, jakie niesie ona dla Polski. W kolejnych pracach nakreślane są, m.in. perspektywy pełnego członkostwa Polski w Unii Gospodarczej i Walutowej przy wskazaniu szeregu następstw z tym związanych (autor Tadeusz Sporek), kwestia poziomu ryzyka wprowadzenia euro dla przedsiębiorstw (autor Jacek Pera) oraz pozycja naszego kraju przy spełnianiu kryteriów konwergencji nominalnej w odniesieniu do pozostałych państw przystępujących do Unii Europejskiej w 2004 roku (autor Adam Gąsiorek).

Kolejne artykuły koncentrują się na zmianach, jakie dokonały się w Polsce, w poszczególnych sektorach gospodarki, w związku z akcesją do Unii Europejskiej. Poruszają one w sposób niezwykle interesujący szerokie spektrum zagadnień. I tak, w omawianej monografii znajdziemy prace poświęcone zagadnieniom handlu i współczesnych relacji gospodarczych (artykuły autorstwa: Edwarda Molendowskiego i Wojciecha Polana, Katarzyny Śledziewskiej, Małgorzaty Fronczek, czy Daniela Butytera), przeobrażeń dokonanych w rolnictwie po integracji

z Unią Europejską (artykuły autorstwa Aldony Mrówczyńskiej-Kamińskiej i Eweliny Szuby oraz Barbary Wieliczko) oraz polskich inwestycji bezpośrednich w Europie Zachodniej (artykuł autorstwa Marty Götz).

Dalsze artykuły poruszają problematykę struktury inwestycji finansowanych ze środków unijnych na obszarach wzrostu w Polsce (autorami artykułu są Paweł Churski, Anna Borowczak, Robert Perdał), konkurencyjności sektora przedsiębiorstw (artykuł autorstwa Magdaleny Nawrot), europejskich programów współpracy transgranicznej (artykuł autorstwa Andrzeja Żuka), funduszy strukturalnych i ich oddziaływania na działalność małych i średnich przedsiębiorstw w Wielkopolsce (artykuł autorstwa Pawła Mikołajczaka), zmian rynku usług telekomunikacyjnych w Polsce (artykuł Agnieszki Budziewicz-Guźleckiej), rynku pracy (artykuły autorstwa Leszka Kucharskiego i Pauli Koczary) oraz mobilności edukacyjnej i zawodowej młodych osób (artykuł autorstwa Katarzyny Czech i Mateusza Czecha).

Druga część monografii ukazuje różne problemy akcesji Polski do Unii Europejskiej w wymiarze prawnym i instytucjonalnym. Stanowi ona cenne źródło wiedzy na temat: wpływu Unii Europejskiej na administrację krajową (Jowanka Jakubek-Lalik), jakości prawa w obszarze polityki rozwoju (Katarzyna Kokocińska), czynników zmian polskiego systemu koordynacji polityki europejskiej (Mikołaj Tomaszuk), statystyki publicznej w ramach Europejskiego Systemu Statystycznego (Milena Leonowicz, Marek Mroczkowski), czy też pomocy publicznej (artykuły Adama A. Ambroziaka oraz Teresy Korbutowicz).

Publikację kończą artykuły dotyczące sfery naruszeń dyscypliny finansów publicznych (Wojciech Bożek), prawa spółek (Jacek Napierała), systemu wspierania eksportu w Polsce po akcesji (Elżbieta Bombińska), polityki równościowej i antydyskryminacyjnej (Piotr Burgoński), prezydencji w Unii Europejskiej (Joanna Modrzyńska) oraz organizacji pozarządowych (Piotr Staszczuk).

Tak niezwykle wszechstronna prezentacja doświadczeń pierwszych 10 lat członkostwa w Unii Europejskiej, przyczyni się z pewnością do lepszego zrozumienia przez czytelnika istoty i wieloaspektowości problemów powstałych w wyniku rozszerzenia w 2004 roku. Warto zaznaczyć, iż na omawianą publikację składają się artykuły autorów z różnych dziedzin nauki, reprezentujących najważniejsze ośrodki akademickie w kraju, co przesądza o kompleksowości i wysokiej specjalizacji dzieła.

Monografia opiera się na bogatej literaturze, opracowaniach i materiałach internetowych. Szczególną uwagę zwracają opracowania własne autorów w postaci wykresów, czy tabel obrazujących badane zagadnienia.

Podsumowując, należy podkreślić, iż recenzowana publikacja stanowi doskonałe studium dotyczące następstw i wyzwań integracji Polski z Unią Europejską, a zawarte w niej artykuły, zgodnie z życzeniem wyrażonym we wprowadzeniu do monografii, z całą pewnością tworzą wartość dodaną.

ANNA RATAJCZAK

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Joanna Ciesielska-Klikowska, *Francja i Niemcy w procesie integracji europejskiej w latach 1992–2007*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2017, ss. 592.

Znawczyni procesu integracji europejskiej, Joanna Ciesielska-Klikowska opublikowała książkę, w której kontynuowała problematykę rozważaną w pracy doktorskiej na temat wpływu Francji i Niemiec na dynamikę integracji europejskiej. Badaczka słusznie zauważyła we wstępie, że relacje francusko-niemieckie były nacechowane do końca II wojny światowej konfliktami, które wyznaczała rywalizacja o wpływy i prestiż. Skłonienie się ku współpracy, początkowo z wyróżnieniem spraw gospodarczych, wynikało z pamięci o niechlubnych wydarzeniach 1871 roku oraz I wojnie światowej. Niestety, ład wersalski nie przyniósł stabilizacji Europejczykom, a idea Ligi Narodów poniosła klęskę. Działania podjęte po II wojnie światowej miały zapobiec kolejnym tragediom i pokazać siłę płynącą z działań na rzecz integracji, a aktywność liderów tego procesu, czyli Francji i Niemiec była bacznie obserwowana nie tylko wśród naukowców i publicystów, stanowiąc przedmiot szerokiego dyskursu.

Problematyka poruszona w pracy jest popularna i doczekała się wielu rozpraw i analiz, jednakże szereg książek i opracowań eksperckich powstawało *ad hoc*, wynikając m.in. z potrzeby przygotowań ekspertyz potrzebnych do implementacji działań politycznych. Na tle innych prac rozprawę wyróżnia dystans badawczy, pozwalający Autorce na wnikliwe prześledzenie aktywności obu państw w działaniach na rzecz integracji kontynentu przy wykorzystaniu metody historycznej. J. Ciesielska-Klikowska postanowiła, że swoje badania zawrze w siedmiu rozdziałach, które wyznaczyła według kryterium problemowo-chronologicznego. W pierwszym rozdziale postawiła tezę, że Francja i Niemcy były motorem integracji europejskiej. Drugi rozdział poświęciła zjednoczeniu Niemiec i powstaniu Unii Europejskiej w 1992 roku. Koresponduje z nim rozdział piąty dotyczący zaangażowania Francji i Niemiec we wprowadzanie reform instytucjonalnych w UE, których rezultatem były niewdrożona Konstytucja Europejska oraz obowiązujący aktualnie traktat lizboński. Pozostałe rozdziały powstały poprzez wyodrębnienie ważnych zdaniem Autorki polityk w działaniach UE. Rozdział trzeci dotyczy wpływu Francji i Niemiec na utworzenie Unii Gospodarczej i Walutowej, rozdział czwarty – zaangażowania państw w budowanie Wspólnej Polityki Zagranicznej, Bezpieczeństwa i Obrony, a piąty – Europejskiego Obszaru Wolności, Bezpieczeństwa i Sprawiedliwości. W ostatnim z rozdziałów J. Ciesielska-Klikowska przedstawiła postawę oraz działania Francji i Niemiec wobec kwestii wschodniego rozszerzenia Unii Europejskiej.

Źródła uwzględnione w pracy świadczą o erudycji i wnikliwej znajomości prac środowiska podejmującego się badań nad rolą Francji i Niemiec w procesie integracji europejskiej. Badaczka odwołała się do opracowań prawnych, naukowych i publicystycznych, nie stroniąc od penetracji badań *think thanków* zajmujących się polityką Francji i Niemiec. Jako zwolenniczka uwzględniania w badaniach naukowych wspomnień i biografii żałuje jednak, że w pracy pominięta została postać i teksty Jacques'a Attali, doradcy prezydenta François'a Mitterranda. Tym bardziej, że politolożka wykorzystwała wspomnienia Horsta Teltschicka, doradcy prezydenta Helmuta Kohla. Charakter książki zmodyfikowałoby uwzględnienie poglądów i prac dyplomatów, często publikujących w języku polskim, np. Pierre'a Buhlera. Analiza wspomnień polityków, jak np. pełniącego funkcję ministra spraw zagranicznych RFN Joschki Fischera także uatrakcyjniłaby książkę. Postawione w pracy cezury czasowe oraz szerokie spektrum poruszanych spraw powodują, że czytelnik rozumie, że dobór źródeł jest w dużej mierze uzależniony od subiektywnych wyborów badaczki, ograniczeń czasowych oraz docenia znakomite

wykorzystanie niemieckiej, angielskiej i francuskiej literatury przedmiotu. Jednocześnie trzeba jednak zauważyć znaczenie nieuwzględnionych prac traktujących o wybranych płaszczyznach procesu integracji europejskiej, np. książce Aleksandry Zięby na temat roli Niemiec w procesie rozszerzania Unii Europejskiej, czy dotyczącej Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony książce Beaty Przybylskiej.

Z rozważań J. Ciesielskiej-Klikowskiej dowiadujemy się, że działania francusko-niemieckiej pozytywnie wpłynęły na przeobrażenia na kontynencie europejskim i przyniosły „sukces europejskiej integracji” (s. 569), a lata 1992–2007 były pomyślne dla Europy. Dekadę później Francja i Niemcy zostały skonfrontowane z nowymi problemami, których rozwiązywanie będzie zależało także od percepcji obu państw na arenie międzynarodowej oraz możliwości budowania sojuszy, w celu rozwiązywania wcześniej niedokuczliwych na taką skalę problemów, np. migracji, zagrożeń terrorystycznych, czy eurosceptycyzmu. Zarówno czas *prosperity* rozwoju integracji europejskiej, jak i lata przepelnione obawami wywołanymi poczuciem zagrożenia, należy badać z pożytkiem dla kolejnych pokoleń Europejczyków, zastanawiając się nad potrzebami odbiorców i dokonując wielu, czasem trudnych wyborów, np. uwzględniających aktualne trendy i ponadczasowe oczekiwania.

Przyjęta w pracy ocena stosunków i działań francusko-niemieckich w Unii Europejskiej poprzez prymat aktywności na rzecz wdrażania prawnych rozwiązań dotyczących podejmowania procesów decyzyjnych jest jednym z wielu sposobów przedstawiania znaczenia tandemu francusko-niemieckiego, które podejmują naukowcy. Zyskał on uznanie i często takie prace są lekturami studentów nauk humanistycznych i społecznych. Praca J. Ciesielskiej-Klikowskiej wzbogaciła polski dorobek z zakresu badań nad integracją europejską, a jej Autorka zdobyła wiele umiejętności przydatnych w badaniach europejskiej sceny politycznej.

ALEKSANDRA KRUK
Uniwersytet Zielonogórski

Krzysztof Malinowski (red.), *Polskie elity polityczne wobec stosunków z Niemcami w ramach Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Instytut Zachodni, Poznań 2017, ss. 292.

Problemy z jakimi zмага się w ostatnim czasie Unia Europejska poczynawszy od kryzysu gospodarczego i finansowego, poprzez kryzys migracyjny skutkują głębokimi podziałami wśród państw członkowskich. Różnice stanowisk dotyczące sposobów przezwycięzania pojawiających się na ich tle kwestii spornych wpływają zarazem na relacje dwustronne, czego przykładem są stosunki polsko-niemieckie. Dobitym tego potwierdzeniem jest kryzys migracyjny w UE, który ujawniając rozbieżne interesy obu państw wskazuje na głębokie różnice w ocenie źródeł kryzysu i mechanizmów jego zażegnania. Pojednanie, partnerstwo, współpraca, wspólnota interesów, zbieżność poglądów i stanowisk to kategorie, które charakteryzowały jeszcze nie tak dawno polsko-niemieckie relacje. Obecnie, w warunkach niezwykle ożywionej debaty publicznej są one kształtowane w dużej mierze przez pryzmat kryzysu migracyjnego i przeciwstawnych stanowisk, jakie reprezentują Polska i Niemcy w kwestii jego rozwiązania. Przy czym kryzys migracyjny jest istotnym, aczkolwiek nie jedynym czynnikiem, który determinuje współczesne polsko-niemieckie relacje.

Zespół autorski pod kierownictwem Krzysztofa Malinowskiego w pracy *Polskie elity polityczne wobec stosunków z Niemcami w ramach Unii Europejskiej* podjął się zbadania poglądów i opinii polskich elit politycznych na temat polsko-niemieckich relacji w ramach Unii Europejskiej. Opierając się na założeniu istnienia silnych korelacji pomiędzy zjawiskami i procesami, które towarzyszą funkcjonowaniu UE a polsko-niemieckimi stosunkami analizują poglądy i opinie, jakie formułują polskie elity polityczne na ich temat. Zawężając problem badawczy Autorzy zdecydowali się przeanalizować określone obszary tematyczne, w ich ocenie w sposób szczególnie determinujące polsko-niemieckie stosunki, a mianowicie wizje przekształceń UE, politykę wschodnią UE, kwestie bezpieczeństwa oraz problematykę energetyczno-klimatyczną. Początek badań wyznacza kryzys finansowy w strefie euro (2009), kończy zaś pojawienie się kryzysu migracyjnego w UE (2015). Z uwagi na współczesny wymiar współpracy Polski i Niemiec, czynników implikujących poziom i intensywność wzajemnych odniesień ze wszech miar słuszne jest przeprowadzenie pogłębionej analizy przyczyn ich impasu. Wyróżnione przez Autorów obszary analizy odzwierciedlają, z jednej strony, zróżnicowanie poglądów i stanowisk, jakie reprezentują oba państwa, z drugiej zaś, obrazują brak zgodności w ocenie charakteru polsko-niemieckich relacji pośród polskich elit politycznych. Równie ważna – co należy podkreślić – była dla Autorów recenzowanej publikacji ocena gotowości polskich elit politycznych do formułowania rekomendacji dla polskiej polityki wobec Niemiec.

Recenzowana publikacja z racji podjętej przez jej Autorów egzegezy sposobu postrzegania przez polskie elity polityczne roli Niemiec z perspektywy polskich interesów, przyczynić się może do zdiagnozowania czynników determinujących polsko-niemiecką współpracę. Przy czym podkreślić należy wielość czynników oddziałujących na polsko-niemiecką współpracę, zarówno tych o zewnętrznej, jak i wewnętrznej naturze. Z jednej strony kryzys zadłużenia w strefie euro, kryzys uchodźczy, konflikt na Ukrainie, Brexit, podziały wśród państw członkowskich UE, z drugiej zmiany na scenie politycznej w Polsce, wszystkie te uwarunkowania w sposób zasadniczy wpływają na polsko-niemiecką współpracę. Artykułowanie odmiennych postaw i interesów przez oba państwa, także w kontekście funkcjonowania UE utrudnia (co nie oznacza że uniemożliwia) wzajemne relacje. Percepcja stosunków Polski i Niemiec przez polskie elity polityczne i symboliczne z uwzględnieniem europejskich uwarunkowań stanowić

może jeden z czynników objaśniających współczesne polsko-niemieckie relacje. Przy czym, jak zauważono powyżej, jest to tylko jeden z czynników determinujących politykę Polski wobec Niemiec i Niemiec wobec Polski.

Autorzy jako wyjściowe przyjęli założenie istnienia braku konsensu polskich elit politycznych w sprawie stosunków z Niemcami. W dużej mierze wynika to ich zdaniem z tego, że zróżnicowana pozostaje ocena zmieniającej się roli Niemiec w UE, ich pozycji, znaczenia i oddziaływania na procesy europejskie, co rzutuje jednocześnie na podejście do stosunków z Niemcami. Jak zauważa we *Wstępie* Krzysztof Malinowski świadczą o tym rejestrowane w debatach politycznych i opinii publicznej komentarze oraz poglądy oscylujące między akceptacją a krytyką aktywnej postawy Niemiec, jako lidera procesów w UE w kontekście występujących i prognozowanych wyzwań i zagrożeń. Ponadto podkreśla on, iż formułowanie opinii i poglądów na temat sensu i zakresu współpracy z Niemcami w ramach UE jest związane dyskursywnie z procesem uzgadniania przez elity polityczne definicji roli Polski w UE i szerzej w Europie.

Podkreślić należy – jako walor recenzowanej pracy – iż w prowadzonych badaniach odwołano się do dwóch ujęć klasyfikacyjnych elit, po pierwsze, odwołano się do kategorii elit politycznych i koncepcji elit symbolicznych. Jako reprezentantów elit politycznych rozumianych jako elity rządzące zakwalifikowano parlamentarzystów (posłowie do Sejmu RP i senatorowie, posłowie do Parlamentu Europejskiego) oraz przedstawicieli władzy wykonawczej. Przedmiotem badań uczyniono również część elit, odgrywającą relewantną rolę w procesie modelowania polityki zagranicznej, a mianowicie odgrywającą rolę inspirującą i formułującą poglądy i opinie elit politycznych, jak też rekomendującą określone rozwiązania dla decydentów. Stanowią oni elitę symboliczną. Założenie to jest szczególnie cenne, bowiem znaczenie obranej podgrupy elit symbolicznych (akademików i ekspertów) dla życia politycznego, a w szczególności kształtowania polityki zagranicznej państwa jest raczej rzadko przedmiotem refleksji badawczej. Tym samym również podkreślenie znaczenia i roli elity symbolicznej, w rozumieniu przyjętym przez Autorów stanowi jej walor.

Recenzowana praca składa się z dwóch zasadniczych części. Pierwsza obejmuje analizę dyskursu i składają się nań trzy artykuły. Pierwszy autorstwa Jacka Kubery *Niemcy na forum parlamentu w latach 2009–2015* dotyczy dyskursu elit politycznych wobec problematyki niemieckiej na forum polskiego parlamentu. Przedmiotem analizy są wypowiedzi przedstawicieli elit decyzyjnych (członków egzekutywy) i elit parlamentarnych (posłów i senatorów), zarówno na forum plenarnym, jak i w komisjach spraw zagranicznych. Analiza dyskursu parlamentarnego miała na celu sprawdzenie hipotezy na temat zmienności stanowisk głównych dominujących w dyskursie politycznym ugrupowań oraz występowania w pewnych kwestiach konsensu o charakterze ponadpartyjnym. Co istotne, i co potwierdziła przeprowadzona analiza, Niemcy były w analizowanym okresie jednym z najczęściej pojawiających się państw w polskim dyskursie parlamentarnym. W opinii Jacka Kubery wynikało to m.in. z politycznej i gospodarczej siły Niemiec i ich bezpośredniego oddziaływania na polskie sprawy.

Krzysztof Malinowski w rozdziale *Academia: Spór o sens stosunków Polski z Niemcami w Europie* analizuje dyskurs przedstawicieli środowiska akademickiego. Przywołany Autor uwzględnił dwa typy wypowiedzi, po pierwsze, politologów, których obszarem badawczym jest polska polityka zagraniczna i rola Polski w Europie, po drugie, środowiska niemcoznawczego, analizującego politykę Niemiec i stosunki polsko-niemieckie. Do analizy wykorzystał dorobek badawczy w postaci opracowań publikowanych w czasopismach naukowych czy monografiach o tematyce niemcoznawczej i politologicznej, a także opracowania o charakterze eseistycznym oraz różnego rodzaju formy publicystyczne (np. wypowiedzi, opinie czy komentarze prasowe). Przeprowadzona przez Autora egzegeza dyskursu środowiska akademickiego wobec zasadniczych kwestii z zakresu współpracy Polski i Niemiec prowadzi do ciekawych konkluzji, które stanowią mogą przyczynę do dalszych pogłębionych badań dotyczących zarówno polsko-niemieckich relacji, jak również niemieckiej i polskiej polityki europejskiej.

Pierwszą część publikacji zamyka artykuł Ryszardy Formuszewicz zatytułowany *Eksperci: diagnoza i prognoza stosunków z Niemcami w ramach Unii Europejskiej*, który analizuje działalność ekspertów z dwóch kategorii ośrodków. Pierwszą grupę badanych ośrodków stanowiły instytucje finansowane zasadniczo ze środków budżetowych jako zaplecze eksperckie polskiej polityki zagranicznej. Do tej grupy zaliczono Ośrodek Studiów Wschodnich, Instytut Zachodni w Poznaniu, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych. Drugą kategorię tworzyły instytucje przynależne do trzeciego sektora o zróżnicowanej formie prawnej i zróżnicowanym profilu i charakterze.

Jako szczególny walor należy podkreślić, iż uczestnicy projektu, który stał się podstawą do opracowania recenzowanej monografii, realizując zamysł badawczy, zastosowali podwójne podejście badawcze do rekonstrukcji oraz wyjaśnienia stanowisk i poglądów polskich elit politycznych na temat stosunków Polski z Niemcami w ramach UE. Badania elit w wybranych segmentach (elity polityczne jako elity parlamentarne i elity symboliczne – akademicy i eksperci) odwoływały się do analizy dyskursu oraz wywiadów indywidualnych, ankiet i panelu fokusowego. Grupa obserwacji w przypadku anonimowych badań ankietowych objęła przedstawicieli elit politycznych – obecnych i byłych parlamentarzystów: posłów do Sejmu RP i członków Senatu RP oraz posłów do Parlamentu Europejskiego. Rezultat powyższego zamysłu badawczego prezentuje druga część recenzowanej monografii zawierająca wnioski dotyczące prowadzonych badań pogłębionych. Ta część monografii obejmuje dwa artykuły, pierwszy autorstwa Michała Nowosielskiego *Parlamentarzyści wobec stosunków Polski z Niemcami* oraz drugi autorstwa Marcina Tujdowskiego *Eksperci wobec stosunków Polski z Niemcami (raport z wywiadów pogłębionych)*.

Recenzowana monografia jest ze wszech miar udaną próbą analizy poglądów polskich elit politycznych na problematykę stosunków Polski i Niemiec, akcentującą najważniejsze z punktu widzenia współpracy problemy. Co ważne, lokują je w kontekście Unii Europejskiej i uwzględniają zróżnicowany charakter czynników determinujących jej funkcjonowanie. Zamysł ten pozwala na szerszą analizę problemu i wykazania siły oddziaływania UE na polsko-niemiecką współpracę. Autorzy formułują interesujące wnioski, które stanowić mogą przyczynek do dalszych, pogłębionych analiz.

Reasumując, monografia przygotowana przez zespół autorski pod kierunkiem Krzysztofa Malinowskiego *Polskie elity polityczne wobec stosunków z Niemcami w ramach Unii Europejskiej* koncentruje się na istotnych kwestiach dotyczących badania elit politycznych, w szczególności ich stosunku do polsko-niemieckiej współpracy. Wnioski, jakie formułują badacze na podstawie przeprowadzonych badań, uzupełniają dotychczasową wiedzę dotyczącą czynników kształtujących ten fragment polityki zagranicznej państwa. Recenzowana praca to interesujące studium percepcji współpracy polsko-niemieckiej z perspektywy polskich elit politycznych i symbolicznych. Przydatna zarówno dla teoretyków, jak i praktyków na co dzień zajmujących się modelowaniem i realizowaniem polityki zagranicznej. Ze wszech miar jest godna polecenia studentom stosunków międzynarodowych, politologii, socjologii, dziennikarstwa i komunikacji społecznej, którzy po jej lekturze poszerzą swoją wiedzę i rozumienie czynników determinujących polsko-niemieckie relacje.

RENATA PODGÓRZAŃSKA

Ireneusz Kraś (red.), *Zarządzanie gospodarcze Unii Europejskiej w drugiej dekadzie XXI w.*, Difin, Warszawa 2016, ss. 239

Integracja gospodarcza UE, cel przyświecający również Wspólnotom Europejskim, na każdym etapie swojego rozwoju przechodziła – mniejsze lub większe – problemy. Od ich rozwiązania zależała jej dalsza przyszłość i docelowy kształt rozwiązań systemowych tego obszaru. Pokonywanie kolejnych stadiów, począwszy od strefy wolnego handlu, na budowie unii gospodarczo-walutowej kończąc, ujawniało swoiste dylematy, tak co do celu, jak i końcowego efektu w postaci realnych jej korzyści, jednocześnie wpisując się w polityczne uwarunkowania dążeń do zacieśnienia współpracy wewnątrz UE.

Oparta na modelu międzyrządowym, choć posiadająca elementy supranarodowe, gospodarcza integracja wspólnoty europejskiej swą uwagę kierowała zawsze na stabilność gospodarczo-walutową i wzrost, rozumiany jako poszerzanie strefy dobrobytu. Warunkiem powodzenia tej inicjatywy było zintegrowanie celów polityki gospodarczej poszczególnych państw członkowskich z celami europejskimi. Osiąganie kompromisów w zakresie integracji gospodarczej lub unii walutowej narażało jednak periodycznie trudności, skutkując przyjęciem rozdzielnego modelu już na starcie – wspólnotowości dla rozwiązań z zakresu polityki pieniężnej oraz decentralizacji w zakresie polityk gospodarczych. Zachwiania rozwoju w tym obszarze stanowią zatem naturalną konsekwencję przyjętych rozwiązań i charakteru integracji europejskiej.

W wyjątkowych momentach jednak, gdy dochodzi do turbulencji w skali międzynarodowej, ujawniają się na dużą skalę deficyty i konstrukcyjne błędy, inicjujące na nowo dyskusje dotyczącą zasad i kształtu kluczowych aspektów. Światowy kryzys finansowy i, w jego następstwie, kryzys w Unii Europejskiej, jest takim momentem, bowiem spowodował ujawnienie strukturalno-systemowych braków UE w dziedzinie polityki gospodarczo-finansowej. Zauważalne stało się nieskoordynowanie jej w poszczególnych państwach członkowskich, szczególnie w zakresie polityki fiskalnej oraz nadzoru nad sektorem finansowym. W połączeniu z brakiem ładu instytucjonalnego w obszarze wspólnej waluty, nie tylko ukazał słabość zarządzania na poziomie UE, ale zagroził trwałości całego projektu, nie wykluczając rozpadu strefy euro lub zachwiania spójnością całej UE w sposób zasadniczy.

Każdorazowo jednak kryzys stanowi punkt zwrotny i wyzwanie, tak w zakresie krótko – jak i długofalowych rozwiązań, wymuszając zastanowienie nad kierunkami naprawy. Dzisiejsza sytuacja Unii Europejskiej skłania do refleksji na temat ewentualnej rekonstrukcji jej modelu funkcjonowania, również w zakresie zarządzania ekonomicznego. Wymuszone kryzysem reformy mechanizmów i regulacji, związanych z zarządzaniem gospodarczym, nie zmieniły zasadniczego modelu integracji w tym zakresie, pozostawiając go nadal w gestii państw członkowskich. Czy zatem reakcja wspólnoty na kryzys jest adekwatna do potrzeb Unii Europejskiej w drugiej dekadzie XXI wieku? Czy dotychczasowe rozwiązania instytucjonalne w zakresie funkcjonowania strefy euro, zarządzania finansami publicznymi, konkurencyjności UE, czy polityki makroostrożnościowej są wystarczające do przywrócenia stabilności unii gospodarczej? Spośród licznych publikacji, wpisujących się w tą problematykę, na szczególną uwagę zasługuje praca Ireneusza Krasia pt. „Zarządzanie gospodarcze Unii Europejskiej w drugiej dekadzie XXI wieku”, wydanej przez Wydawnictwo Difin w Warszawie. Kompleksowo analizuje unijny system gospodarczy, zasady realizacji integracji walutowej i działania, w tym zmiany instytucjonalne, wprowadzane w UE na przestrzeni ostatnich lat, próbując objaśnić racjonalność i korzyści, wspólnego dla państw o zróżnicowanym stopniu rozwoju gospodarczego, odmiennych rozwiązaniach instytucjonalnych oraz odmienności cykli koniunkturalnych, projektu.

Licząca 241 stron publikacja składa się z 10 rozdziałów, w których zarówno teoretycy – pracownicy naukowcy, reprezentujący różne ośrodki badawcze w Polsce, jak i praktycy – pracownicy instytucji finansowych, Narodowego Banku Polskiego i Komisji Nadzoru Finansowego, omawianej dziedziny zmierzali się z oceną skutków aktualnych problemów UE. Dobór autorów stanowi niewątpliwą atut publikacji, umożliwiającą szerokie spektrum podejść i interpretacji zagadnienia, a także ciekawe i oryginalne wnioski.

Jasno zarysowany cel główny recenzowanej publikacji – analiza rozwiązań instytucjonalnych i działań, jakie zostały podjęte w związku z problemami zarządzania gospodarczego UE podczas ostatniego kryzysu, został dookreślony szeregiem celów szczegółowych, w postaci rozważań na temat fiskalnego wymiaru zarządzania finansami publicznymi w Unii Europejskiej i w Polsce; konkurencyjności UE i wpływu na nią zmian w zarządzaniu ekonomicznym; perspektyw funkcjonowania strefy euro i przyczyn jej kryzysu; rozwiązań instytucjonalnych w zakresie realizacji polityki makroostrożnościowej w UE i państwach członkowskich; zmian potencjału gospodarczego UE w wyniku kryzysu; interakcji zachodzących w obszarze regulacji finansowych między UE a instytucjami międzynarodowymi; ważniejszych problemów rozwoju regionalnego UE; wpływu systemu gwarancji depozytów na stabilność systemu finansowego UE; zarządzania finansowego UE z punktu widzenia Niemiec.

Rozdział pierwszy *Problem efektywnego zarządzania finansami publicznymi. Wymiar fiskalny w Unii Europejskiej i w Polsce*, analizie poddaje nierównowagę sfery finansów publicznych, zwracając uwagę na trudności prowadzenia racjonalnej polityki fiskalnej i prawidłowego fiskalnego zarządzania gospodarczego na poziomie państw członkowskich i poziomie ponadnarodowym. Autor kreśli skalę nadużyć podatkowych i przykłady uchylania się od opodatkowania, równocześnie pokazując w jaki sposób wzmocnić finanse publiczne, przeciwdziałając ich drenażowi i poprawiając przestrzeganie przepisów podatkowych. Ciekawym dopełnieniem treści jest dywagacja na temat potrzeby nowoczesnego „europejskiego patriotyzmu gospodarczego” w sferze podatkowej.

Drugi rozdział *Ryzyko obniżania konkurencyjności Unii Europejskiej a economic governance* zwraca uwagę na aspekty konkurencyjności UE i jej poszczególnych członków względem Stanów Zjednoczonych i regionu Azji Wschodniej. Długofalowe rozwiązania problemu zadłużenia poszczególnych krajów wymagają wzrostu gospodarczego, warunkowanego utrzymaniem lub podwyższeniem konkurencyjności europejskiej gospodarki, a w tym względzie Unia Europejska notuje spadki. Nawet wiodące kraje UE z trudem utrzymują miejsca w czołówce rankingów globalnej konkurencyjności. Autorzy w tym kontekście zwracają uwagę na konieczność podjęcia próby silniejszego skoordynowania polityk gospodarczych, poprzez realizację postulatu utworzenia systemu organów stymulujących konkurencyjność.

Rozważania na temat instytucjonalnych rozwiązań w polityce makroostrożnościowej UE, uwzględniających pozycję banku centralnego, to problematyka rozdziału trzeciego. Autor, diagnozując wystąpienie luki instytucjonalnej w zakresie polityki pieniężnej i mikroostrożnościowej, weryfikacji poddał hipotezę odnośnie wiodącej roli banku centralnego w ewentualnych rozwiązaniach instytucjonalnych dotyczących realizacji polityki makroostrożnościowej. Na jej potwierdzenie przytacza argumenty, przemawiające za tym rozwiązaniem – prewencyjny charakter tego rodzaju polityki, doświadczenia banków centralnych w zakresie działalności na rzecz stabilności finansowej, ich niezależność instytucjonalną oraz celowość działania, ukierunkowaną na stabilność cen. Istotnie, usankcjonowaniem kluczowej roli banku centralnego w polityce makroostrożnościowej są rozwiązania organizacyjne Europejskiej Rady ds. Ryzyka Systemowego, struktury funkcjonującej w ramach Europejskiego Systemu Nadzoru Finansowego, odpowiedzialnej za prowadzenie polityki makroostrożnościowej w odniesieniu do UE jako całości, a która skupia przedstawicieli banków centralnych państw członkowskich, z prezesem Europejskiego Banku Centralnego na czele.

Trzy kolejne rozdziały podejmują problematykę funkcjonowania strefy euro. Czwarty – jest analizą jej obecnego stanu, ale również perspektywy przyszłości, piąty – przyczyn kryzysu

w strefie euro w ujęciu teoretycznym. Dla czytelnika przejrzystsza byłaby wprawdzie zamiana kolejności obu artykułów, niemniej podejmują one aktualną i istotną tematykę w kontekście obecnych problemów południowych krajów-członków strefy euro, z niejednoznacznym dalszym ciągiem funkcjonowania wspólnotowego obszaru walutowego. Bo czy wprowadzone ostatnio zmiany instytucjonalne – budowa unii bankowej, nadzór fiskalny i zwiększony stopień koordynacji polityk fiskalnych, to wystarczające remedium na sytuacje kryzysowe, w warunkach braku kluczowych procedur, w tym postępowania w sytuacji niewypłacalności krajów, czy mechanizmu ubezpieczeń fiskalnych na wypadek wystąpienia szoków asymetrycznych? Odpowiedzi na pytanie o zasadność przebudowy strefy euro i „jakość” istniejących instrumentów udziela natomiast rozdział szósty, konkludując, że z kryzysu wzmocnione wychodzą Niemcy, podczas gdy inne kraje muszą dopiero opracować nowe metody zarządzania własnymi finansami.

Interakcje zachodzące w obszarze regulacji finansowej między UE a instytucjami międzynarodowymi są tematem rozważań kolejnego Autora, analizującego wpływ tych ostatnich na tworzenie architektury finansowej w UE. Tekst w swojej treści zwraca uwagę, że kreowanie globalnie obowiązujących norm postępowania w zakresie zarządzania finansowego jest specyficzne, bo wybierające często formę miękkiego prawa, dobrowolnie przyjmowanych przez państwa członkowskie zobowiązań, ustalanych niejednokrotnie na forum instytucji niebędących organizacjami międzynarodowymi (jak np. G-20).

Rozdział *Główne problemy rozwoju regionalnego w UE a cele i narzędzia finansowe polityki regionalnej* wskazuje, że obecna realizacja polityki regionalnej UE oparta jest na koncepcji wzrostu endogenicznego, zorientowanego na maksymalne wykorzystanie własnych zasobów, według innowacyjnych metod zarządzania gospodarczego, w odróżnieniu od początków jej rozwoju, kiedy podstawę stanowiła teoria wzrostu egzogenicznego, połączonego z podejściem kompensacyjnym i/lub redystrybucyjnym. Autorka, ukazując ewolucję problemów polityki regionalnej, zestawia ją z analizą aktualnych celów, kierunków i priorytetów oraz instrumentów – finansowych, organizacyjnych i prawnych – niezbędnych do ich eliminowania.

Dziewiąty rozdział porusza kwestie systemu gwarancji depozytów w sieci bezpieczeństwa finansowego, jego rolę i wpływ na wzrost stabilności finansowej. Stanowi on istotny element sieci bezpieczeństwa finansowego, która po kryzysie przechodzi poważną reformę w postaci wspierania szeroko pojętej stabilności finansowej, a która to, mimo utrzymania tego samego celu, zmienia pierwotną koncepcję zasadniczo.

Opracowanie kończy temat *Niemiecka wizja rozwoju strefy euro*. Autor stawia tezę, że stanowisko Niemiec – wyjątkowe na tle innych państw UE – w kwestii architektury instytucjonalnej strefy euro oraz interpretacje kryzysu wspólnej waluty kształtowane jest przez ściśle niemieckie tradycje historyczne i ekonomiczne. Charakteryzuje zatem, odgrywający kluczowe znaczenie w niemieckiej myśli ekonomicznej, nurt zwany ordoliberalizmem, ukazując przykłady wpływu tej idei na kształt reżimu wspólnej waluty w Europie (m.in. konstrukcja i mandat Europejskiego Banku Centralnego, podkreślanie znaczenia reguł prawnych i konieczność ich przestrzegania: kryteria konwergencji z Maastricht, Pakt Stabilności i Wzrostu oraz Pakt Fiskalny). Stanowisko Niemiec wobec strefy euro krytykowane jest przez pozostałe państwa europejskie, jako nieuwzględniające chociażby nieredukowalnego, politycznego wymiaru problemów wspólnej waluty. Bo, zdaniem wielu, problemy strefy euro wynikają z braku „zakorzenienia” wspólnej waluty w rzeczywistych ponadnarodowych, europejskich instytucjach finansowych, fiskalnych i rządowych.

Publikację zamyka *Zakończenie* redaktora naukowego, w którym prezentuje wyciągnięte wnioski, sugerując jednocześnie konieczność uzupełnienia opracowania o dodatkowe cele szczegółowe, skromnie zaznaczając niewyczerpanie celu głównego w stopniu całkowitym, skądinąd chyba nie do końca możliwe ze względu na ambitność postawionej sobie celu.

Zakres podejmowanych zagadnień wskazuje na profesjonalizm autorów poszczególnych rozdziałów, a niewątpliwym atutem publikacji jest aktualność zaprezentowanego tematu. Za-

sługuje ona na uwagę ze strony przedstawicieli różnych środowisk, ale przede wszystkim tych, którzy chcą poszerzyć swoją wiedzę z zakresu polityk ekonomicznych UE. Jej wieloaspektowy charakter umożliwia zrozumienie istoty, mechanizmów oraz przyczyn występowania sytuacji problemowych w zarządzaniu gospodarczym UE, jednocześnie wskazując perspektywę na przyszłość w kontekście rozwiązywania jego deficytów. Poza cennym źródłem informacji publikacja stanowi przyczynek do dalszej dyskusji dotyczącej zarządzania gospodarczego i finansowego UE, uzupełniając dotychczasowy stan literatury.

MAŁGORZATA SOJA

Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie

